

ОЛИЙ ВА ЎРТА МАҲСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ МОЛИЯ ИНСТИТУТИ

С.С. ГУЛЯМОВ, Р.Ҳ. АЮПОВ

**РАҚАМЛИ ИКТИСОДИЁТ ВА
ЭЛЕКТРОН ТИЖОРАТ АСОСЛАРИ**

ЎҚУВ ҚЎЛЛАНМА

Тошкент - 2020

***"Оқил инсон чидам билан имконият ахтаради
ва бир нарсага эришади, аҳмоқлар эса харақациз
холда омадни кутиб юраверадилар"***

С.С. Гулямов, Р.Ҳ. Аюпов. Рақамли иқтисодиёт ва электрон тижорат асослари. Т.: ТМИ, "Иқтисод-Молия" нашриёти, 2020, 510 бет.

Диққатингизга ҳавола этилаётган ва рақамли иқтисодиёт шароитларида электрон тижоратни ташкил қилиш ҳамда бошқариш масала ва муаммоларига бағишланган ушбу ўқув қўлланма ҳозирги пайтда тезкорлик билан ривожланаётган ва бир қанча шов-шувларга сабаб бўлаётган рақамли иқтисодиёт ҳамда унинг таркибий қисми бўлган электрон тижорат соҳасини тавсиф этади ҳамда унинг инфратузилмасини атрофлича ёритиб беради. Унда замонавий электрон тижорат ҳамда рақамли иқтисодиётнинг асоси бўлган муаммолар билан боғлиқ масалалар, рақамли иқтисодиётга ўтиш механизми, электрон тижорат ва электрон бизнеснинг бир қанча самарали бизнес моделлари ҳақида кўплаб қимматли назарий ва амалий маълумотлар берилган. Ундан ташқари, рақамли иқтисодиётнинг ҳамда электрон тижоратнинг ҳозирги даврда шиддат билан ривожланиб бораётган бир қанча асосий йўналишлари, шу жумладан, булутли технологиялар, молиявий технологиялар, буюмлар интернет, сунъий интеллект, рақамли валюталар, виртуал воқеълик ва уларнинг асосий хусусиятлари атрофлича баён этилган. Турли ҳилдаги лойиҳаларга инвестициялар жалб қилиш учун ишлатиладиган ИСО, краудфондинг ва краудсорсинг механизмлари ҳақида тушунчалар ва уларнинг маъно-моҳияти, электрон тижорат ташкил қилишнинг самарали замонавий усул ва воситалари ҳамда мавжуд платформалари ҳамда қобиклари ҳам кўпчиликка тушунарли ҳолда кўрсатилган. Ўқув қўлланма охирида унда ишлатилган атамаларни тушуниш бўйича тўлиқ глоссарий берилганки, унинг ёрдамида бу соҳани янада чуқурроқ англаш, тушуниш ва ўрганиш мумкин бўлади. Ушбу ўқув қўлланма олий таълимнинг бакалавр ва магистр мутахассисликларида таълим олаётган талабаларга тавсия этилиб, рақамли иқтисодиёт, электрон тижорат ва электрон бизнес йўналишда илмий-тадқиқот ишлари олиб бораётган илмий ходимларга ҳамда банк-молия хизматчилари ҳамда рақамли иқтисодиёт ва электрон тижорат соҳасидаги инновациялар билан қизиққан барча тадбиркорлик субъектлари фойдаланиши учун мўлжалланган.

Такризчилар:

- Бобоқулов Т.А. – и.ф.д., ТМИ “Банк иши” кафедраси профессори.
Шермухамедов А.Т. – ф-м.ф.д., Плеханов номидаги Россия
иқтисодиёт университетининг Тошкент
филиали “Рақамли иқтисодиёт ва математик
фанлар” кафедраси профессори.
Қўчқоров Т.С. – и.ф.д., Ал-Хоразмий номидаги ТАТУ “АКТ
иқтисодиёти” кафедраси профессори.
Кенжабоев А.Т. - и.ф.д., ТМИ “Електрон тижорат ва
рақамли иқтисодиёт” кафедраси профессори.

**Ўзбекистон Фанлар Академияси академиги С.С. Гуломовнинг умумий
тахрири остида ёзилган.**

МУНДАРИЖА

КИРИШ	9
И-БОБ. РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ВА УНИНГ АСОСИЙ ТАРКИБИЙ ҚИСМЛАРИ	19
1.1. Рақамли иқтисодиёт тушунчаси ва унинг аҳамияти	19
1.2. Рақамли иқтисодиётнинг таркибий қисмлари тавсифи ..	34
1.3. Рақамли иқтисодиётнинг ижобий ва салбий томонлари	42
1.4. Рақамли иқтисодиётнинг асосий кўрсаткичлари	52
1.5. Рақамли иқтисодиётнинг асосий ривожланиш йўналишлари	61
1-Боб учун савол ва топшириқлар:	80
2-БОБ. ЭЛЕКТРОН ТИЖОРАТДА БЛОКЧЕЙН ВА МОЛИЯВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАР	81
2.1. Блокчейн технологиялари, унинг яратилиши ва ишлатилиши	81
2.2. Блокчейнда электрон тижорат ҳавфсизлигини таъминлаш	118
2.3. Блокчейн технологиялари ва молиявий ҳизматлар трансформацияси	124
2.4. Электрон тижоратда корхоналарнинг бизнес-моделлари 135	
2-Боб учун савол ва топшириқлар:	145
3-БОБ. РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИНГ АСОСИЙ ТАРКИБИЙ ЭЛЕМЕНТЛАРИ ТАВСИФИ	145
3.1. Майнерлар ва уларнинг электрон тижоратдаги аҳамияти 146	
3.2. Криптовалюталар – электрон тижоратнинг активи сифатида	152

3.3. Рақамли иқтисодиёт шароитида молия-банк тизимининг трансформацияси.....	161
3-Боб учун савол ва топшириқлар.....	165
4-БОБ. РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТДА ЭЛЕКТРОН ТИЖОРАТНИНГ РИВОЖЛАНИШИ.....	166
4.1. Электрон тижоратдаги рақамли инновациялар.....	166
4.2. Билимларга асосланган рақамли иқтисодиёт.....	172
4.3. Электрон тижоратда рақамли иқтисодиёт усуллари... ..	180
4.4. Таълим бизнесида рақамли инновацион технологиялар..	191
4.5. 3Д-технологиялар воситасидаги электрон бизнес	209
4-Боб учун савол ва топшириқлар:	214
5-БОБ. ЭЛЕКТРОН ТИЖОРАТДА МАЪЛУМОТЛАР ҲАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ.....	215
5.1. Электрон тижорат ҳавфсизлигини таъминлашда криптография.....	215
5.2. Маълумотларнинг электрон ҳимоясини амалга ошириш	227
5.3. Электрон тижоратда электрон имзодан фойдаланиш	234
5-Боб учун савол ва топшириқлар:	243
6-БОБ. ЭЛЕКТРОН ТИЖОРАТ МУАММОЛАРИ ВА УНГА БЎЛГАН ТАҲДИДЛАР	244
6.1. Электрон тижоратдаги иқтисодий фирибгарликлар	244
6.2. Электрон тижоратдаги баъзи бир фирибгарлик усуллари.....	258
6.3. Электрон тижоратдаги фирибгарликлардан ҳимояланиш	274
6.4. Электрон тижоратда ҳавфсизликни таъминловчи тавсиялар.....	278
6-Боб учун саволлар ва топшириқлар:	280
7-БОБ. КРИПТОВАЛЮТАЛАР БОЗОРИДАГИ ЭЛЕКТРОН ТИЖОРАТ.....	280
7.1.Криптовалюталар электрон тижоратининг ривожланиши	281